

століття. — Львів, 2002. — С.36; Жизнь и деятельность князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. — К., 1849. —Т.1. — С.246,247.

10. Україна перед визвольною війною 1648-1654рр. Збірник документів (1639-1648рр). -К.,1946. - С.189-192.

11. Теодорович Н.И. Волынь..... — С.63.

12. Там само.

13. Антонович В. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. — М., 1901. —Т.1. —С.58; Cynkalowski A. Materiały doprzedziejów Wołyniai Polesia Wołyńskiego. - Warszawa, 1961. —S.198; Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. — Вінніпег, 1986. —Т.1. — С.189.

14. Мазурик Ю.М. Городище доби пізнього середньовіччя в с. Нова Вижва на Волині // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. - Вип. 15. - К., 2004. - С.183-186.

15. Аналогічне розташування дороги поряд з городищем відомо біля села Боровичі. Див. Мазурик Ю.М. Городище доби пізнього середньовіччя в с. Боровичі на Волині // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. - Вип. 13. - К., 2004. - С.78,79.

16. Теодорович Н.И. Волынь..... — С.62.

17. Інформація про берви, які проіснували до 50-х років ХХ ст., подана зі слів жительки сучасного села Нова Вижва Тищук Віри Йосипівни, яка пам'ятає вищезгадану будівельну конструкцію. Берви були збудовані за принципом дерев'яного мосту: на стовпах був викладений настил, який з'єднував містечко Вижву з іншими селами, такими, як Рудка, Хотівель, Галина Воля. Потреба в такій своєрідній дорозі була зумовлена тим, що містечко було розташоване на природному підвищенні серед заболоченої місцевості, річка Вижівка постійно розливалася, а її заплави були надзвичайно болотисті. Однак навіть під час повені по настилу міг рухатися грузовий транспорт.

18. Мазурик Ю.М. З історії містечка Вижви. (Дискусійне питання про культурний шар давньоруського часу) //Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина з глибини століть. Науковий збірник. - Вип.28. - Луцьк, 2008. – С.39-41.

19. Раппорт П.О. Военное зодчество западнорусских земель X-XIV вв. // МИА. – М.-Л., 1967. - №140. – С.46.

20. Панишко С.Д. Про результати археологічних досліджень городища в селі Ветли Любешівського району // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина з глибини століть. Науковий збірник. - Вип.28. - Луцьк, 2008. - С.313-316.

21. Панишко С.Д. Археологічні дослідження давньоруського Кам'яна // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України. Науковий збірник.-Вип.20. - Луцьк, 2006. – С.14–19.

Юрій Вілінов, Вадим Ільїнський (Запоріжжя),
краєзнавці

Слідами легенди про володарку Білозерку

На заході Запорізькій області є річка Білозерка, котра впадає в Білозерський лиман, та два села Мала Білозерка та Велика Білозерка. Остання настільки „велика”, що за часів незалежності стала центром Великobilozersького району.

Річка Білозерка та Білозерський лиман вперше згадуються в щоденнику Еріха Лясоти, запис від 2 липня 1594 р.: „Того ж дня ми проїхали повз Мамай-сурку, стародавнє городище (тобто вали, що оточують стародавнє укріплення), котре лежить на татарському боці, потім повз річку Білозерку, що тече з татарського степу та утворює озеро при впадінні своєму в Дніпро, при котрому також знаходиться городище, або земляний насип, що оточував в давнину велике місто” [1, 185].

Легенда про князівну Білозерку, записана О.С.Афанасьєвим-Чужбинським в селі Знамянка Мелітопольського повіту Таврійської губернії (нині – Велика Знамянка Кам'яно-Дніпровського району Запорізької області) опублікована в 1863 р. [2, 359.]: В давні часи тут було християнське місто і володарювала в ньому князівна – красуня Білозерка. Хан Мамай забажав з нею одружитися та обступив місто своїм незчисленим військом. Білозерка нібито погодилася, а вночі, коли хан бенкетував, втекла з своїми воїнами на кораблях. Розлючений Мамай зруйнував місто вщент.

Над Білозерським ліманом (до утворення Каховського водосховища його правильніше називали озером) дійсно стоять два городища – Кам'янське та Знамянське, але вони відносяться до скіфських часів.

Афанасьєв-Чужбинський, або ж його інформатори, безумовно, користувалися книгою Мишецького, розлогу цитату з якої ми подаємо мовою першоджерела: „Славный старинный город Белозерка построен франками, которые в то время тут жили. А потом оный народ вышел в немцы, а по них тама имелася в том городе владетельница из фрязей, прозываемая Белозерская, и имела тута малое владение из черкас. А как тарский хан Мамайский шел на Крым с войной, то оная владелица от страха мамайского оставила тот свой город и поселилась внизу Днепра на Очаковской стороне в Монах (вірогідно – Монкастро. Ю.В., В.І.), о которого же упомянуто будет. А Мамайский пришел, оный город разрушил» [3, 28].

У варіантах легенди, котрі опубліковані в ХХ ст., Білозерка титулується як „володарка”. Оскільки не зовсім зрозумілий статус господарки міста, титул узагальнено. Але ж читачі не можуть не знати пушкінську „Казку про рибака та рибку”. Там стара забажала стати „володаркою морською”, будучи царицею. Отже цей титул вищий за царський!

Дама, що слугувала прототипом „Володарки Білозерської”, жила в першій половині XV ст. Її батько – черкеський князь грецької віри з роду Борозок. Борозоки, князі Матрегі (Тамані) володарювали над черкеськими племенами зігів (адигів), що мешкали на Західному Кавказі, Тамані та в Криму [4, 213-216].

Князівну звали Біка (вірогідно – від Ребекка). Чи була вона красунею? Вірогідно, так! Краса черкеських жінок славилася в світі від часів середньовіччя, коли на ринках рабів ціна на черкешенку для гарему була в кілька разів більшою, ніж за слов'янку чи нубійку, наступних за вартістю. Красу черкешенок описували великі російські письменники Пушкін, Лермонтов та Толстой, що брали участь у війні проти черкесів.

У вісімнадцять років Біка вийшла заміж за генуезця Вінченцо де Гізольфі. Рід Гізольфі походив з радхонитів – об'єднання єврейських купців південної Європи [5, 71-74]. На описаний час Гізольфі, судячи з імен, вже кілька поколінь були католиками та італійцями. Інакше вони не змогли бути одним з п'яти співзасновників банку Святого Георгія (Сан Джордже) в Генуї.

Сім'ї – співзасновники банку: Грімальді, Гізольфі, Дорія, Сфорца, де Спінола. Прізвища відомі в історії! Грімальді вже тоді захопили князівство Монако і володіють ним досі. Час від часу монахські князі Грімальді утворюють світські сенсації то участю в олімпійських іграх, то одруженням з голлівудськими кінозірками. З родини Сфорца – герцог Лодовіко Сфорца (Моро), покровитель великого Леонардо да Вінчі, та його онучата племінниця Бона Сфорца, мати польського короля Сигізмунда II Августа. Спромоглася надати іспанському королю Філіпу II позику в 420000 дукатів (1500 кілограмів щирого золота! Отруїла двох невісток та ще багато менш титулованих персон). Була отруєна особистим лікарем.

В реєстрі засновників явно не вистачає Медичі – господарів однієї з найбільших в Європі торговельно-банківських компаній, герцогів, поетів, римських пап, отруйників та творців інцесту. Та вони, Медичі, з'явилися на історичній арені трохи пізніше.

Засновник роду Бускарелло де Гізольфі в 1290 р. був іноземним послом на службі іранської імперії Хулагідів, нащадків одного з синів Чингізхана в Лондон [6, 61-83]. Після перемовин з королем Едуардом I він супроводить до Золотої Орди першого резидента Англії Джефрі Ленглі [7, 52-53]. Іменем Ленглі названа розвідка ЦРУ!

В 1304 – 1316 роках за посередництвом родини Гізольфі одержана гарантія від імперії Хулагідів на поставку 100 тисяч коней для хрестоносців за умови, що вони висадяться в Святій Землі, а не будуть знову грабувати столицю східного християнства Константинополь.

Співзасновник банку Святого Георгія в 1407 р. Семеон де Гізольфі – нащадок Бускарелло. Засновники поділили між собою чотири головних торговельних шляхи світу. Представник родини Сфорца залишався на Батьківщині в місті Барі. Гізольфі одержали Великий Шовковий шлях, його західну частину від Каспійського моря до Франції [8, 145-147].

Ось до якої родини увійшла дочка православного черкеського князя Борозока, коли стала дружиною Вінченцо, сина Семеона! В католицтві Біку стали звати Катоне, потім її подвійне ім'я Біка-Катоне скоротили до Бікатоне. Бікатоне де Гізольфі за правом дружини Вінченцо одержала в управління всі торговельні емпорії Приазов'я та Нижнього Придніпров'я. В родини Гізольфі був на ці емпії письмовий дозвіл республіки Генуя [9, 41-47].

Бікатоне керувала від імені родини де Гізольфі работоргівлею до Єгипту та Південної Європи. Постійно мешкала в Придніпров'ї з власним „почтом” та найманцями з одноплемінців-черкесів. Тому й зберегла паралельно з європейським ім'я Біке-ханум – Пані Біка. Активно підтримувала організацію

містечок-митниць – Дашев (Очаків), Коцюбеїв (Одеса), Тягинь, Протолче (на Хортиці) – на кордоні з Великим князівством Литовським [10, 120.235].

В 1261 р. хан Золотої Орди віддав місто Кафу генуезцям. Незабаром республіка Генуя володіла південним берегом Криму з містами Кафа (Феодосія), Солдайя (Судак), Чембало (Балаклава), Алустон (Алушта), Боспоро (Керч). Досі збереглися знаменита генуезька фортеця в Судаку та менш знамениті фортеці в Феодосії і Балаклаві. Ще Генуя володіла містами Матрега (Тамань), Мапа (Анапа) та Копа (Темрюк) на Тамані, Тана (Азов), Лікостомо (Кілія) та Монкастро (Білгород-Дністровський) [11, 198-201].

Навіщо Генуї були міста за межами кримського берега? Основним товаром були раби, що їх захопили в землях половців. Вигіднішим було не вести їх безводними кримськими степами до Кафи, а посадити на кораблі в найближчому порту.

Головним споживачем рабів був Єгипет. В 1420 р. через володарку Бікатоне Гізольфі Каїр одержав караван з двох тисяч рабів тільки через одне з трьох агентств. Єгипетські султани з молодих та сильних рабів-половців утворили військо мамлюків. На свою голову – мамлюки захопили владу в Єгипті та володарювали сотні років, аж до поразки від Наполеона.

Можна осуджувати красуню Білозерку за работоргівлю. Та за формулою дитячого садочку: „Хто почав першим?” А почали найінтенсивнішу в Європі работоргівлю славні князі Київської Русі. Серед товарів, що вони постачали за кордон значну частину складали „соціально незахищені” співплемінці. Святослав Хоробрий сказав: „Хочу жити я в Переяславці на Дунаї, бо то є середина землі моєї. Адже там усі добра сходяться: із Греків – паволоки, золото, вино й овочі різні, а з Чехів і з Угрів – сrebro й коні, із Русі ж – хутро, і віск, і мед, і челядь” [12, 39].

Через два століття в „Слові о полку Ігоревім” вказано, що у випадку вдалого військового походу раб коштував би по ногаті (монета в 2,5 г срібла), а рабиня по резані (половинка монети „куни” – 1,0 г срібла). Широка работоргівля велася в Київській Русі аж до самої монгольської навали, а після неї тільки змінила акценти.

Землі Нижнього Дніпра тоді ще не були „нашими”. Для работоргівлі вистачало половців. Масовий угон рабів із земель слов’ян відноситься до більш пізнього часу, коли турки захопили генуезькі володіння в Причорномор’ї [13, 11–16].

Син Бікатоне та Вінченце Гізольфі, Захарія одержав володіння діда по матері і став князем Таманським. Він був радником кримських ханів. В 1453 – 1482 роках Захарія займав посаду Голови Генуезької громади в Азові, Криму та Монкастро. А час для громади був вкрай не сприятливий – в 1475 р. усі володіння Генуї в Криму захопили турки, а в 1482 р. вони узяли Тамань [9, 41-46].

З 1482 до 1489 року Захарія, що вважався „великим грубником” туркам (тобто „грубо” - брутально поводився з ними) веде листування з Іваном Васильовичем III. Великий князь Московський наполегливо запрошував його на службу, але щось в них не зрослося. В документах Іван іменує Захарію Гізольфі то євреїном, то черкесом, то фрязином (італійцем) [5, 71-

74]. Москва полюбає докопуватися до коріння генеалогічного та генетичного дерева навіть своїх улюблених героїв. І Суворов виявляється шведом, Пушкін – ефіопом, а Лермонтов – шотландцем!

Що залишається від легенд про володарку Білозерну? Так – „дівоче прізвище” Борозок, так – князівна, так – християнка (щоправда – католичка), так – красуня! Так – одного разу була змушена залишити рідне місто та тікати від Мамає, одного з синів чи онуків того самого Мамає [14, 195-197]! А в усьому іншому – олігарх та работорговець!

Джерела та література

1. Эрих Лясота. «Дневник» в «Мемуары относящиеся к истории Южной Руси» (Выпуск I XVI ст.). – К., 1890.
2. Афанасьев-Чужбинский А.С. «Поездка в Южную Россию» - Ч.1. - СПб., 1863.
3. Мышецкий С.И. История о казаках запорожских, как оные из древних лет зачалися и откуда своё происхождение имеют, и в каком состоянии ныне находятся. – М.: Университетская типография, 1847.
4. Брун Ф.К. Черноморье. Сборник исследований по исторической географии Южной России. Ч. I. -Одесса.: Тип. Г.Ульриха, 1879.
5. Бруцкис Юлий. Захарія, князь Таманський. – К.: Лехаим, 2004.
6. Аделунг Ф.-х. Критико-литературное обозрение путешествий по России до 1700 года. Перевод с нем. - М.: Университетск. типография, 1864.
7. Antoniego Prochaske. Stosunki krzyza kow z Giedyminem i lokietkiew // Kwarlalniki historyczny. – Lwow, 1896.
8. Черкас Б.В. Службові татари в обороні українських земель ВКЛ XV-XVI століть //Надчорномор'я з IX ст. до н.е. до початку XIX ст. Вип.1 - Київ.: Інститут історії НАН України.
9. Evgeninus zawalinski Polska w kronikach Tureckich XV i XVI w. Str uniwerjanakazirza we Lwowie.
10. Тизенгаузен.Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Т.1. - СПб., 1884.
11. Лучицкий И.В. Русские рабы и рабство в Руссильоне в XIV- XIV вв. // «Университетские из-ния». - № 11. – Киев, 1886.
12. «Літопис руський» за Іпатським списком / Пер. Леонід Махновець. - К., 1989.
13. Голубовский П.В. Половцы в Венгрии. Исторический очерк. – К.: Типогр. Университета Св. Владимира, 1889.
14. Родословная книга в трех списках // Временник Императорского московского общества истории и древностей российских. Кн. X. - М., 1851.